

Улар оқсоқланиб сойга томон тушиб борардилар. Ҳамроҳлардан бири, олдинда бораётгани тошлоқ ерда қоқилиб гандираклаб кетди. Иккаласи ҳам чарчаб ҳолдан тойган ва тишлаини тишларига қўйиб тақдирга тан берганликлари юзларидан кўриниб турарди бу узоқ вақт чеккан қийинчиликлари оқибати эди. Орқаларидаги қайиш билан тортиб боғланган оғир юклари елкаларини эзарди. Иккаласида ҳам биттадан милтиқ. Иккаласи ҳам букчайиб, кўзларини ердан узмай борардилар.

Қани энди яшириб қўйган жойимиздаги ўқлардан ҳозир иккитагинаси бўлса, деб қўйди улардан бири.

Азбаройи мадорсизликдан овози заиф чиқди. У жуда беҳафсалалик билан гапирарди. Тошларга урилиб, кўпикланиб оқаётган сутдек оппоқ сувга энди оёқ босган шериги эса унга ҳеч нарса деб жавоб бермади.

Иккинчиси ҳам шериги орқасидан сувга тушди. Сув муздек совуқ бўлишига қарамай улар оёқ кийимларини ечмадилар. Сув шу қадар совуқ эдики, оёқлари бармоқларигача увишиб қолди. Баъзи жойларда сув тиззадан келарди. Шунда сув шитоб билан урганда, улар ўзларини тутолмай, гандираклаб кетардилар.

Орқада келаётган йўловчи силлиқ тошга тийганиб кетиб, йиқилишига оз қолди, оғриқдан қаттиқ ихраб юборди, аммо йиқилмади. Боши айланди, шекилли, мункиб кетиб, худди ҳаводан мадад сўрагандай, бўш қўлини олдинга чўзди. Ўзини ўнглаб олди-да, олдинга қадам босди, лекин яна тойиб кетиб, йиқилишига сал қолди. Шундан кейин тўхтаб, ўз шеригига қараб қўйди: шериги эса орқасига ҳам қарамай, ҳамон олдинга қараб кетмоқда эди.

Орқада қолган бир нарсани ўйлагандек бирпас қимирламай турди, кейин:

– Менга қара, Билл, оёғимни чиқариб олдим, шекилли! деб қичқирди.

Билл оёқларини судраб, сутдек оппоқ сувдан кечиб борарди. У орқасига бирор марта ҳам қайрилиб қарамади. Шериги унинг орқасидан қараб турарди. Унинг юзи аввалгидек ҳеч нарсани ифода қилмаса-да, кўзларида яраланган буғуники сингари чуқур қайғу ифодаси акс этди.

Мана, Билл қарши қирғоққа ўтиб олди-да, каловланиб юриб кетди. Сувнинг ўртасида турган ҳамроҳи ундан кўзини олмай қараб турди. Унинг лаблари шу қадар титрар эдики, ўсиқ сариқ мўйлови учиб-учиб кетарди. У тилининг учи билан қовжираган лабларини бир ялаб олди-да:

– Билл! деб қичқирди.

Бу фалокатга ё 'лиққан одамнинг жон аччиғидаги қичқириғи эди, аммо Билл қайрилиб ҳам қарамади. Кетиб қолган шеригининг орқасидан узоқ вақт қараб турди: шериги лапанглаб, оқсоқланиб, қоқилиб-суқилиб, тепаликда кўринган эгри-бугри чизиқлар томон аста-секин кўтарилиб борарди. Билл то тепаликдан ошиб, кўздан ғойиб бўлгунча шериги орқасидан қараб турди. Шундан кейин у тарафдан кўзини узди-да, Билл кетгандан кейин ёлғиз ўзи қолган ерни бир-бир кўздан кечириб чиқди.

У бутун оғирлигини бир оёғига солиб туриб, соатини олди, соат тўрт эди. Сўнгги икки ҳафта ичида у ҳисобни йўқотиб қўйди: июлнинг охири ёки августнинг бошлари бўлганлиги сабабли қуёш шимоли ғарбда бўлиши керак эди. У жануб томонга қаради. Мана шу кўримсиз тепалик орқасида, аллақердадир Катта Айиқ кўли бор, худди ўша томонда Канада саҳросидан мудҳиш Шимолий Қутб доираси ўтади, деб ўйлаб қўйди. У турган сой Каппермайн дарёсининг ирмоғи, Каппермайн эса шимол томонга оқиб, Коронатсия кўрфазига, Шимолий Муз денгизига қуйилади. Унинг ўзи у ерларга ҳеч қачон бормаган, лекин бунинг ҳаммасини Гудзон кўрфазига компаниясининг харитасида кўрган эди.

У ўзи ёлғиз қолган жойини яна бир марта кўздан кечирди. Теварак-атроф жимжит, кўримсиз эди. На дарахт, на бута, на ўт-ўлан кўринади поёнсиз ва даҳшатли саҳродан бошқа ҳеч нарса йўқ. Унинг кўзларида қўрқув ифодалари кўринди.

Билл! деб пичирлади. Билл! деб такрорлади у яна кетидан. Поёнсиз саҳро гўё қудратли кучи билан босаётгандай, ўзининг мудҳиш сокинлиги билан эзаётгандай бўлди: у лойқаланиб оқаётган сой ўртасида чўққайиб ўтириб қолди. У худди безгак тутаётгандек қалтираб кетди, шу пайт милтиғи шалп этиб сувга тушди. Бу уни ўзига келтирди. У қўрқувни енгиб, эс-ҳушини йиғди, кейин кўлини сувга тикиб, пайпаслади-да, милтиғини топди. Сўнг майиб оёғига оғирлик камроқ тушсин деб, юкни чап

елкасига олди-да, оғриқдан башарасини буриштириб, жуда эҳтиётлик билан аста-секин қирғоққа томон юрди.

У ёлғиз қолган бўлса ҳам йўлдан адашмади. Яна биров юргандан кейин атрофини пастаккина, нимжон, қуруқ пихта ва арчалар ўраб олган кичкина Титчи-ничили кўлига етиб боришини биларди. Бу кўлнинг номи маҳаллий тилда “Кичик оғочлар ўлкаси” деган маънони англатарди. Шу кўлга бир ариқ келиб қўйилади, суви ҳам лойқа эмас. Ариқ бўйларида қамиш ўсади. Буни у яхши эслайди, лекин у ерда дарахт йўқ. Шу ердан ғарбга томон бошқа бир ариқ оқади, шу ариқ ёқалаб у Диз дарёсига қадар боради. Худди ўша ерда тўнкариб, устига тош бостириб қўйилган қайиқни топади. У қайиқнинг остида милтиқ ўқи, қармоқ, қармоқ иплари, кичик бир тўр, умуман, овқат топиш учун зарур бўлган нарсаларнинг ҳаммаси яшириб қўйилган. Бундан ташқари ўша ерда оз бўлса ҳам ун, бир парча гўшт, ловия ҳам бор.

Билл уни ўша ерда кутиб туради, кейин иккиси Диз дарёси билан Катта Айиқ кўлига борадилар, ундан кейин кўлдан ўтиб жанубга, то Маккензи дарёсига етиб олгунча жанубга қараб бораверадилар. Жанубга, ҳамма вақт жанубга қараб бораверадилар, қиш эса уларни қувиб боради. Тезоқар сой ва жилғалар муз билан қопланади, совуқ тушади, улар эса жанубга, Гудзон кўрфазидаги факториялардан бирига етиб оладилар. У томонларда баландбаланд азамат дарахтлар ўсади ва озиқ-овқат ҳам истаганча топилади.

У тез-тез эгилиб, рангсиз ботқоқ меваларини узиб оғзига солар ва чайнаб ютиб борарди. Мевалар жуда серсув, суви ичига кетиб, оғзида фақат тахир ва қаттиқ уруғларгина қоларди. Бу мевалар қорин тўйғизмаслигини у биларди, шундай бўлса ҳам уларни сабр билан чайнар, чунки умид аччиқ ҳақиқат билан ҳисоблашишини истамас эди.

У қопини очиб ҳаммадан бурун гугуртларни санаб кўрди. Ҳаммаси бўлиб олтмиш етти дона гугурт чўпи бор эди. У янглишган бўлмай, деб гугурт чўпини уч марта санаб чиқди. Гугуртни уч бўлакка ажратиб, ҳар бир бўлагини бир қоғозга ўради. Бир бўлагини бўш ҳамёнга солиб қўйди, иккинчисини оҳори тўкилган шапкасининг астарига тикди, учинчисини эса кўкрагига яшириб қўйди. Шундан кейин уни бирдан кўрқув босди: уч бўлак гугуртни яна қайтадан очиб санаб кўрди. Гугурт чўплари

аввалгидек олтмиш етти дона эди.

Оёқ кийимини ўтга тутиб қуритди, мока^сининг жулдури чиқиб кетган, одеядан тикилган пайпоқлари тешик, оёқлари бўлса қонталаш бўлиб кетганди. Тўпиғи шишиб, худди тиззасидек йўғон бўлиб кетганди. У одеяллардан биттасининг четидан узун қилиб йиртиб олдида, тўпиғини маҳкам сиқиб боғлади. Кейин яна бир неча парча йиртиб, мокасини ва пайпоқ ўрнини босар [1] деб, оёғига айлантириб ўради-да, қайнаган сувдан ичиб олди, соатни буради, сўнг одеялга ўраниб ётди.

У донг қотиб ухлади. Ярим тунга бориб қоронғи тушди, лекин бу узоққа чўзилмади.

Чошгоҳда у бир ботқоққа етиб келди, бу ерда ов кўпроқ эди. Худди унга ўчакишгандай, олдидан йигирматача буғу ўтиб кетди, улар шундай яқиндан ўтдики, милтиқ билан бемалол отиб олса бўларди. Буғуларни қувлагиси келди, қувласа ушлаб олишига жуда ишонарди. Унинг олдидан каклик тишлаган бир қора тулки ҳам ўтиб кетди. У қичқириб юборди. Шундай қаттиқ қичқирдики, чўчиб кетган тулки ўзини бир четга урди, аммо какликни оғзидан туширмади.

Кечқурун у қамишлар орасидан оппоқ оҳакдек лойқаланиб оқаётган ариқча ёқалаб борарди. Бир қамишнинг остидан маҳкам ушлаб, худди пиёзга ўхшаган бир нарсани суғуриб олди. Қамишнинг томири юмшоқ бўлиб, чайнаганда қарс-қарс овоз чиқарар эди. Лекин мазаси тахир, худди чалчиқзор мевасига ўхшаган серсув бўлиб, оч қоринни тўйғизмасди. У юкини ерга ташлади-да, худди кавш қайтараётган молга ўхшаб кавшана-кавшана қамишлар орасидан ўрмалаб кетди.

У жуда чарчаган, бироз ором олгиси, ётиб ухлагиси келарди, лекин Кичик оғочлар ўлкасига етиб олиш орзуси, ундан ҳам зўрроқ бўлган очлик азоби унга тинчлик бермасди. У бундай узоқ шимолда қурт ва қурбақа бўлмаслигини билса ҳам, чуқурчалардан қурбақа ахтарар, оёқлари билан ерни титкилаб, қурт қидирар эди.

У ҳар бир кўлмакни синчиклаб қаради. Ниҳоят қош қорайганда бир чуқурда биттагина балиқ сузиб юрганини кўриб қолди. У кўлини елкасигача сувга тикди. Лекин балиқча кўлидан сирғалиб чиқиб кетди. У балиқни икки кўллаб тутмоқчи бўлиб сувни лойқалатиб юборди. Эсидарди балиқ билан бўлиб, ҳаяжондан сувга тушиб кетди,

белигача сувга ботди. Сувни шундай лойқалатиб юбордики, балиқни кўриб бўлмади қолди. Шундан кейин у сувнинг тинишини кутиб турди.

У яна балиқни тутиш билан овора бўлди, сувни яна лойқалатиб юборди. Ортиқ кутишга тоқати қолмади. Юкка қўшиб боғланган пақирчани олди-да, чуқурдаги сувни четга олиб тўка бошлади. Аввалига у зўр бериб ишлади, усти-боши шалаббо бўлиб кетди, шошганидан сувни чуқурга шундай яқин тўкар эдики, сув яна қайтиб чуқурга оқиб тушарди. Сўнгра у қўлининг титраши ва юрагининг қаттиқ уришига қарамай, хотиржам ишлашга қарор берди. Ярим соатдан кейин чуқурчада бир ҳовуч ҳам сув қолмади. Бироқ балиқ йўқ бўлиб қолганди. Унинг кўзи тошлар орасидаги бир ёриққа тушди. Балиқ шу ёриқдан катта бир чуқурга ўтиб кетибди, у чуқурда сув шу қадар кўп эдики, унинг сувини бир кеча-ю бир кундузда ҳам тамом қилиб бўлмасди. Ёриқ борлигини илгари билганида, ҳаммадан бурун уни тош билан беркитиб қўйган бўларди, шунда балиқ унинг қўлидан қочиш қулоқолмасди.

Одам чалчиқ ерга ўтди-да, аламига чидаёлмай йиғлаб юборди. Бошда секин-секин йиғлади. Кейин атрофни ўраб олган шафқатсиз чўлни уйғотмоқчи бўлгандай овозининг борича ҳўнграб йиғлайверди. Аъзойи бадани титраб, узоқ йиғлади.

У ўт ёқди. Қайнаган сувдан анча ичиб, бироз исиди, ётиш учун тош устига кечагидек жой қилди. Ётишдан аввал гугуртнинг ҳўл-қуруқлигини текшириб кўрди ва соатини бураб қўйди. Одеёял ҳўл ва муздек эди. Оғриқдан оёқлари ўтдай ёнар, лекин у фақат очлик азобини сезар эди, холос. Кечаси ҳар хил зиёфатлар, меҳмондорчиликлар ва дастурхонга тортилган турли ноз-неъматларни тушида кўриб чиқди.

У совқотиб уйғонди, тоби қочганди. Қуёш кўринмасди.

У йиртиқ одеядан қолган қисмини яна узунасига йиртиб, шилиниб қонталаш бўлиб кетган оёғини боғлади, чиққан тўпифининг латтасини янгилади-да, яна йўлга тушишга ҳозирланди. Юкни кўтариб олишдан олдин буғу терисидан тикилган халтага узоқ тикилиб турди-ю, яна халтани ўзи билан олиб кетди.

Ёмғир қорни эритиб юборганди, тепачаларнинг чўққиларигина оқариб турарди. Қуёш кўриниб қолди, бундан фойдаланиб йўловчи дунёнинг тўрт томонини белгилаб олди,

йўлдан адашганлиги аниқ бўлди. Сўнгги кунларда чап томонга кўпроқ кетиб қолган бўлса керак, энди у тўғри йўлга тушиб олиш учун ўнг томонга қараб юра бошлади.

Очлик азоби унга қор қилмай қолган эди-ю, лекин у ўзининг ҳолдан кетганини сизди. Дам олгани тез-тез тўхтар, ердан мева терар ва қамишларни томири билан суғуриб оларди. Унинг тили қақраб, шишиб кетди. Оғзида ҳам аччиқ ва бемаза таъм бор эди. Ҳаммадан кўпроқ уни юраги безовта қиларди. У бир неча қадам босмасдан юраги дук-дук уриб кетар, қинидан чиқиб кетай деб дуккиллаб ура бошларди-да, нафаси бўғилиб, боши айланар, ўзидан кетиб қолай дерди.

Туш пайтида у катта бир чуқурда иккита танга балиқ сузиб юрганини кўриб қолди. Чуқурнинг сувини қуритиб бўлмасди. Лекин у ўзини анча босиб олганди, пақирчаси билан балиқларни тутиб олди. Балиқлар жимжилоқдек-жимжилоқдек кичкина эди. Лекин унинг унча овқат егиси йўқ эди. Қорин оғриғи анча пасайганди. У, балиқларни хомлигича оғзига солиб, ҳафсала билан чайнай бошлади. Иштаҳаси бўлмаса ҳам, овқат ейишга ўзини мажбур қилди, чунки яшамоқ учун овқат ейиш зарурлигини яхши биларди.

Яна тун кирди. Тонгда у бироз ўзига келиб, халтанинг қайишини ечди-да, ичидаги олтинни ерга тўкди. Олтинни баб-баравар икки қисмга бўлди. Бир бўлагини латтага ўраб, узоқдан яхши кўриниб турадиган бир тепаликка, тошлар орасига яшириб қўйди. Иккинчи қисмини яна халтага солиб, оғзини боғлади. Кейин у битта-ю битта одеялини йиртиб, оёқларини ўради. Лекин у ҳамон милтиғини ташламасди, чунки Диз дарёси бўйида яшириб қўйилган нарсалар орасида патронлар бор, ахир.

Ярим соат ўтди. Кейин миясига яна ўша фикр келди, у бу фикрни миясидан чиқариб ташлаёлмади-да, ўзини бироз овутиш учун милтиғини яна текшириб чиқди.

Аҳён-аҳёнда мияси ишламай қолар, ўзи эса жонсиз нарсадек беихтиёр каловланиб борар эди; ғалати хаёллар ва бемаъни тасаввурлар унинг миясини қуртдай кемирар эди. Лекин у тез ўзига келарди, чунки очлик уни ҳамма вақт ҳақиқатга қайтишга мажбур қиларди. Бир марта унинг кўз олдида шундай бир ажиб манзара пайдо бўлдики, ҳушидан кетиб қолишига сал қолди. Унинг олдида бир от турарди. От! У кўзларига ишонмади. Кўз олди жимирлашиб, атрофни туман босгандай бўлди. У зўр

бериб кўзини ишқалади, кўз олди равшанланганда қараса, қаршисида от эмас, каттакон бир тарғил айиқ турибди. Айиқ унга ўқрайибўқрайиб қарарди. У милтиғини елкасидан олди-ю, шу ондаёқ эсини йиғди. Милтиқни қўйиб, мунчоқ қадалиб тикилган қинидан пичоғини суғурди. Унинг олдида гўшт ва ҳаёт турарди. Бош бармоғи билан пичоқнинг тиғини текшириб кўрди. Пичоқнинг тиғи ҳам, учи ҳам ўткир эди. У ҳозир айиққа ташланиб, уни ўлдиради. Лекин унинг юраги худди хавфдан огоҳлантираётгандек дук-дук ура бошлади. Кейин бирдан юраги қинидан чиқар даражада сакраб кетди; мияси худди исканжага олгандек қаттиқ оғриди, кўз олди қоронғилашди.

Ҳозиргина жўш уриб турган ботирлик ўрнини қўрқув эгаллади: у шу қадар заиф тортиб кетдики, айиқ ҳужум қилса, нима бўлади? У мумкин қадар ҳайбатлироқ бўлиб кўриниш учун қадини ростлади, пичоқни кўлига олиб, тўғри айиқнинг кўзларига тикилди. Йиртқич лапанглаб олдинга бир қадам босди, икки оёғини кўтариб ўкириб юборди. Одам қочганда, айиқ унинг орқасидан қувган бўларди. Лекин одам қўрқувни босиб, ўрnidан қимирламади; у ҳам йиртқич ҳайвондай даҳшат билан ўкириб юборди, бу ўкирик қўрқув ифодаси эди, чунки қўрқув яшаш учун кураш билан чамбарчас боғлиқдир.

Айиқ ундан қўрқмай тик турган мана шу сирли махлуқдан ҳайиқиб, ўкирганча бир томонга чекинди. Лекин одам ўрnidан қимирламади. У хавф ўтиб кетгунча қаққайиб тураверди, кейин худди безгак тутгандек титрабқақшаб ҳўл чимликка йиқилди.

У бироз ўзига келиб, қўрқув ичида яна йўлга тушди. У энди очликдан ўлишдан эмас, балки ҳаёт учун курашнинг сўнгги интилишлари сўнгунча йиртқич ҳайвонлар панжасида ўлиб кетишдан қўрқарди. Атрофида бўрилар изғиб юрибди.

Қор ва ёмғирли кунлар етиб келди. У энди қачон ётиб, қачон йўлга тушганини эслай олмасди. Вақтни суриштирмай, кечаси ҳам, кундузи ҳам йўл босди, йиқилган ерида дам олди, ундаги сўнаётган ҳаёт учқуни алангаланди дегунча яна олдинга қараб ўрмалади. Одам энди ҳаёт учун курашмай қўйди. Ундаги ҳаётнинг ўзи ўлишни истамас, шунинг учун ҳам уни илгарига ҳайдарди. У ортиқ азоб чекмасди. Унинг асаблари уюшиб қолган, мияси эса ғалати хаёллар, ширин тушлар билан тўла эди.

Бир куни у ясси тош устида ётганида ҳуши ўзига келди. У узоқ вақтгача қимирламай ётди. Қуёш сахийлик билан нур сочиб, унинг аянчли баданини иситар эди. У минг азоб-уқубат билан бир ёнбошига ағдарилди. Пастда катта сокин бир дарё оқиб ётарди. Бу дарё одамга нотаниш эди: бу уни ажаблантирди. У нотаниш дарёнинг оқимини шошмасдан, совуққонлик билан то уфққа қадар кузатди-да, дарёнинг узоқда ярқираб турган денгизга қуйилаётганини кўрди. Шундай бўлса ҳам бу нарса уни сира ҳаяжонлантирмади. “Қизиқ, деб ўйлади у, кўзимга шундай кўриняптими ёки миям айниб қолдимикин?” Денгиз ўртасида лангар ташлаб турган кемани кўрганда бу фикрнинг тўғри эканлигига яна бир бор ишонди. У бир зумга кўзларини юмиб, яна очди. Қизиқ, ўша нарсалар яна кўринди. Бунга ажабланмаса ҳам бўларди. Милтиғида патрон бўлмаганидек, мана шу саҳронинг қоқ ўртасида денгизнинг ҳам, кеманинг ҳам бўлиши мумкин эмаслигини биларди у.

Орқадан хириллаган бир товуш эшитилди, бу хўрсинишми, йўталми билиб бўлмас эди. Ғоят заифлик ва карахтлики жуда секинлик билан енгиб, у иккинчи ёнбошига ағдарилди. Яқинида ҳеч нарса кўринмади. У сабр билан кута бошлади. Яна хириллаган ва йўтал товуши эшитилди. Йигирма қадамча нарида ўткир қиррали икки тошнинг орқасидан бир бўрининг кулранг боши кўринди. Унинг қулоқлари бошқа бўрилари сингари тик эмас, кўзлари хира ва қон қуйилган, боши солинган. Бўри касал бўлса керак: у тинмай акса урар ва йўталар эди.

“Ҳеч бўлмаганда буниси ҳақиқатдир”, деб ўйлади у ва сароб пардаси билан қопланмаган, ҳақиқий дунёни кўриш учун бошқа ёнбошига ағдарилди. Лекин денгиз ҳали ҳам илгаригидек узоқда ялтираб турар, кема ҳам аниқ кўзга чалинарди. Эҳтимол, бу ростдан ҳам ҳақиқатдир. У кўзларини юмиб ўйлай бошлади. Пировардида ҳамма нарса аён бўлди. У шарқи шимолга қараб юрган ва Диз дарёсидан узоқлашиб, Каппирмайн дарёси водийсига келиб қолган. Сокин оқаётган шу дарё Каппирмайн дарёсининг худди ўзгинаси. Ялтираб турган денгиз Шимолий Муз денгизи. Бу кема кит овчиларининг кемаси бўлиб, Маккензи дарёси денгизга қуйиладиган жойдан шарқ томонга анча кетиб қолган. Бу кема Коронатсия кўрфазида турибди. У бир вақтлар кўрган Гудзон кўрфази компаниясининг харитасини эслади-ю, шунда бор гап равшан ва тушунарли бўлиб қолди.

У жуда секин қимирлар, шол одамдек қалтирар эди. Қуруқ хашак йиғмоқчи бўлди-ю,

лекин ўрnidан туrolмади. Бир неча марта ўрnidан туришга уриниб кўрди, бўлмагач, эмаклаб кетди. Бир гал ҳатто касал бўрининг олдига жуда яқин бориб қолди. Бўри истар-истамас ўзини четга олди ва зўрға тилини қимирлатиб, тумшуғини ялади. Унинг тили соғлом бўриникидек қизил эмас, кулрангсарғиш бўлиб, елим сингари қуюқ шиллиқ билан қопланган. Одам қайнаган сувдан ичди-да, деярли кучқувватдан қолган бўлса ҳам, ўрnidан туришга, ҳатто юришга ҳам мадори етишини ҳис қилди. Минут сайин тўхтаб дам оларди, базўр қадам ташлар, бўри ҳам унинг орқасида худди шу йўсинда судралиб борарди.

Уфқдан ёрқин қуёш кўтарилди. Одам чошгоҳга қадар йиқилиб-сурилиб ялтироқ денгизда турган кемага қараб юрди. Тушдан кейин у бир изга дуч келди. Бу бошқа бир одамнинг изи бўлиб, у одамнинг эмаклаб юргани билиниб турарди. “Эҳтимол, бу Биллнинг изидир”, деб ўйлади у хотиржам. Унга барибир эди. Тўғриси, у ҳеч нарса ни сезмай, ҳеч нарсадан ҳаяжонланмай қўйган эди. У ҳатто оғриқни ҳам сезмасди. Қорин билан асаблари гўё мудраб қолгандек. Лекин ҳали сўнмаган ҳаёт учқуни уни олға бошларди. У жуда чарчаган, лекин сира ўлгиси келмас эди. Шунинг учун ҳам у чалчиқзордан мева териб ер, танга балиқ овлар, сув қайнатиб ичар ва олазарак бўлиб касал бўрини кузатар эди.

У ўрмалаб ўтган бошқа одамнинг изидан борарди. Кўп ўтмай ўзидан олдинги одамнинг манзилига етиб келди. Ҳўл чимлиқ устида кемириб ташланган суяклар ва бўрининг изига кўзи тушди. Ерда худди ўзиникига ўхшаш, ўткир тишлар тортқилаб йиртган буғу терисидан тикилган халта ётарди. Бундай оғир юкни кўтаришга мадори келмаса ҳам кучсиз бармоқлари билан қопни ердан кўтариб олди. Билл олтинларини сўнгги минутларга қадар ташламаган. Ҳа-ҳа-ҳа! У ҳали Биллнинг устидан масҳара қилиб кулади, тирик қолади ва халтани ярқираб турган денгиздаги кемага олиб кетади. У худди қарғанинг қағиллашига ўхшаган бўғиқ овозда даҳшатли қилиб куларди. Касал бўри ҳам унга жўр бўлиб хириллаган товуш билан увиллади. Одам дарҳол жим бўлди. Агар мана шу суяклар Биллники бўлса, шу тоза кемирилган, қизғиш суяклар Биллники бўлса, қандай қилиб унинг устидан куляпти-я?!

У юзини ўгириб олди. Нима қилсин, Билл уни ташлаб кетди, лекин у Биллнинг олтинларини олмайди, унинг суякларини кемирмайди. Агар менинг ўрнимда Билл бўлганда шундай қилган бўларди, деб ўйлаб қўйди ва каловланиб йўлга тушди.

Ўша куни у кемагача бўлган масофани уч милга қисқартди. Эртасига эса икки мил йўл босди. Энди у худди Биллга ўхшаб ўрмалаб борарди. Бешинчи кун кечқурун кемага етиш учун яна етти мил йўл қолган эди; энди бир кунда бир мил йўл босишга ҳам мадори қолмади.

У бир марта орқасига қайрилиб қараб, бўрининг очкўзлик билан қонли изларни ялаётганини кўриб қолди. Агар бўрини бир ёқлиқ қилмаса, ҳоли нима кечишини жуда яхши биларди. Шундан кейин ҳаётда учраши мумкин бўлган курашларнинг энг шиддатлиси бошланди: эмаклаб бораётган касал одам, унинг орқасидан судралаётган касал бўри иккиси ҳам чала ўлик ҳолда бир-бирини пойлашиб, саҳродан судралиб бордилар.

У яна алаҳлай бошлади, яна кўзига алланималар кўрина бошлади, бу сафар унинг ўзига келиши анча қийин бўлди.

Бир марта худди қулоғи остида кимдир тез-тез нафас олаётганини эшитиб, ҳушига келди. Тепасида турган бўри ўзини орқага ташлади ва қоқилиб кетди-да, нимжонлигидан йиқилиб тушди. Бу жуда кулгили эди, лекин одам кулмади. У ҳатто кўрқмади ҳам. У энди кўрқиш нималигини ҳам сезмай қолган эди. Унинг онги бир минутга равшанлашди, у ўйлаб кетди. Кемага қадар энди кўпи билан тўрт мил йўл қолганди. У туман босган кўзларини ишқалаб, кемани жуда равшан кўрди, ярқираб турган денгизни кесиб ўтаётган оқ елканли қайиқчани ҳам кўрди. Ярим мил ҳам йўл боса олмаслигига ақли етарди. Шундай бўлса ҳам яшашни истарди. Шунча азоб-уқубатлардан кейин ўлиб кетиш бемаънилиқ бўларди. Тақдир ундан жуда кўп нарса талаб қиларди. Жони ҳалқумига тиқилганда ҳам у ўлимга бўйсунганини истамасди. Эҳтимол, бу ақлсизлик эди, лекин у ўлим чангалига тушиб қолган бўлса ҳам, унинг чангалидан қутулиб чиқиш учун жон-жаҳди билан курашаверди.

Қўллари юқорига чўзилди, бармоқлари худди чангак сингари букилди, лекин меҳнати зое кетди. Тез ва ишонч билан ҳаракат қилиш учун куч керак, унда эса куч

йўқ.

Бўри сабрли эди, лекин одам ундан ҳам сабрлироқ эди. У ҳушдан кетиб қолмаслик учун

уриниб ва бўрини пойлаб, ярим кун қимирламасдан ётди. Бўри уни емоқчи эди, қўлидан келса, одам ҳам бўрини емоқчи эди.

Вақти-вақти билан у ҳушидан кетиб қолар, шунда у узоқузоқ тушлар кўрар эди; лекин тушида ҳам, ўнгида ҳам мана ҳозир бўри тили билан мени ялайди, деб кутиб ётарди.

Нафас товушини эшитмади, лекин бўри унинг қўлини ялаётганлигини сезиб ўзига келди. Одам кутиб ётди. Бўри унинг қўлини тишлари орасига олиб кучининг борича қисди, кейин у шунча вақт кутган ўлжасига тишларини қаттиқроқ ботираверди. Лекин одам ҳам шу пайтни сабрсизлик билан кутганди, унинг тишланган қўллари бўрининг жағини қисди. Бўри базўр ўзини ҳимоя қиларди, одам бир қўли билан унинг жағини қисарди, иккинчи қўлини ҳам узатиб бўрининг томоғидан бўға бошлади. Беш минутдан кейин одам ўзининг бутун оғирлиги билан бўрини босиб тушди. Бўрини бўғиб ўлдириш учун унинг кучи етмас, шунда одам тиши билан бўрининг томоғига ёпишди, унинг оғзи юннга тўлди. Ярим соат ўтди, одам ўз томоғига иссиқ қон қуйилаётганини сезди. Худди унинг оғзига эритилган қўрғошин қуйилаётгандек, уни ютиш бир азоб эди. Лекин у ўзини чидашга мажбур қилди. Кейин одам чалқанчасига ағдарилди-да, уйқуга кетди.

Кит овловчи “Бедфорд” кемасида илмий экспедитсия аъзолари бор эди. Улар кема палубасида туриб, қирғоқда ғалати бир махлуқни кўриб қолишди. Бу махлуқ қум устида зўрға ўрмалаб денгиз томонга келарди. Олимлар бунинг нима эканлигини билолмадилар, табиатшунос бўлганликлари учун қайиқчага ўтириб қирғоққа сузиб кетдилар. Улар тирик бир махлуқни кўрдилар, лекин уни одам деб бўладими?! У ҳеч нарсани эшитмас, ҳеч нарсани тушунмас, қум устида улкан қурт сингари буралар эди. У олдинга деярли силжимас, лекин орқасига ҳам қайтмасди, буралиб-буралиб олдинга қараб ҳаракат қилар ва соатига йигирма қадамдан йўл босарди.

Уч ҳафта ўтгандан кейин у “Бедфорд” кемасида каравотда ётган ҳолда кўз ёшларини оқизиб, ўзининг кимлиги ва қандай машаққатларни бошидан кечирганини ҳикоя қилиб берди. У онаси, серқуёш жанубий Калифорния апелсин дарахтлари ва гуллар орасига кўмилган уйи ҳақида пойма-пой гапириб берди.

Бир неча кун ўтгандан кейин у олимлар ва капитан билан бирга кают-компанияда

Ўтирар эди. У овқатнинг мўллигидан қувонар, бошқаларнинг оғзига тушиб йўқ бўлиб кетаётган ҳар бир луқма уни зўр ташвишга соларди. Унинг ақли жойида, лекин стол атрофида ўтирган одамларга нафрат билан боқарди. Овқатнинг тамом бўлиб қолишидан қўрқиб, безовта бўларди. У ҳадеб ошпаздан, хизматчи боладан, капитандан овқат захирасини суриштирарди. Улар юз марталаб тасалли берсалар ҳам ишонмас, ўз кўзи билан кўргани овқат омборига тез-тез тушиб турарди.

Олимлар индамай уни ўз ҳолига қўйиб қўйдилар. Улар ўзига билдирмай унинг каравотини текширдилар. Каравотнинг ости сухари билан тўла эди. Тўшакнинг ичига ҳам сухари тўлдирган экан. Ҳар бир бурчакка сухари яширилган. Лекин унинг мияси жойида эди. У фақат яна оч қолгудай бўлсам деб шунинг чорасини кўрарди, холос. Олимлар бу касаллик тез ўтиб кетади, деган фикрда эдилар. Ҳақиқатан ҳам “Бедфорд” кемаси Сан-Франсиско гаванига лангар ташламасданоқ бу касаллик ўтиб кетди.

Жек ЛОНДОН

^[1] М о к а – қалин матодан тикилган оёқкийим.